

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Kapitel II-16 Biodiversitetens værdi og demokratisk prioritering

Arler, Finn

Published in:
Biodiversitet. Videnskab Kultur Etik

Publication date:
2009

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Arler, F. (2009). Kapitel II-16 Biodiversitetens værdi og demokratisk prioritering. I F. Arler (red.), *Biodiversitet. Videnskab Kultur Etik* (Bind 2, s. 279-310). Aalborg Universitetsforlag.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Biodiversitetens værdi og demokratisk prioritering

Jeg har i de forudgående kapitler præsenteret og kritisk vurderet en række af de argumenter, der taler for at lade kravet om bevarelse af biodiversitet veje tungt, når samfundsmæssige beslutninger skal foretages. Det har været en grundlæggende præmis, at kravet må hvile på begrundelser, der gør fordring på almen anerkendelse. Denne præmis udgør selve forudsætningen for fornuftig samtale. Der er imidlertid også andre værdier, ønsker og interesser i verden end dem, der er relateret til den biologiske diversitet. De fleste af dem er legitime, folk er optaget af dem, og nogle er bakket op af ligeså stærke argumenter som biodiversiteten. Vil vi have biologisk diversitet, må vi imidlertid ofte se bort fra nogle af de andre efterstræbte ting. Der må kort sagt prioriteres.

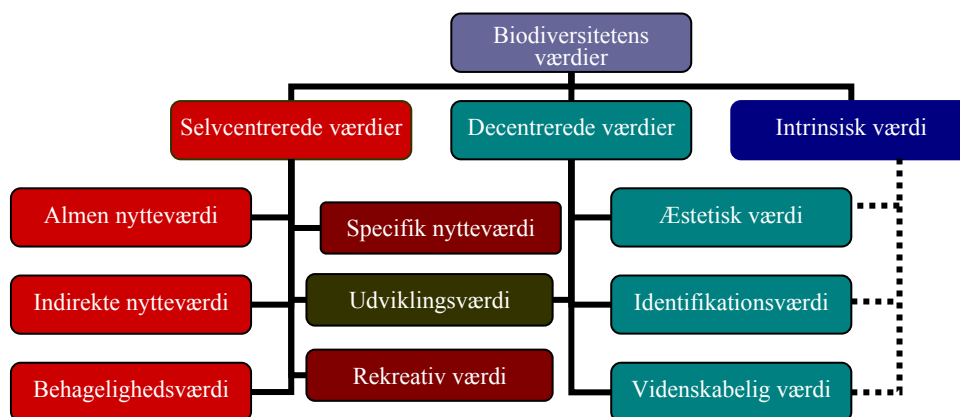
I samfund som vort eget foretages beslutninger om prioritering af gode grunde på demokratisk vis. Der rejser sig på den baggrund to centrale spørgsmål. Det første spørgsmål er, hvornår beslutninger af betydning for den biologiske diversitet, i tilstrækkelig grad kan betragtes som demokratiske. Hvad er det for mål og værdier, der sigtes efter, når vi taler om demokrati? Er målene så entydige, at der kan peges på en enkelt procedure, hvorigennem beslutninger skal tages. Det andet spørgsmål er, hvilken rolle argumenter kan og bør spille i den demokratiske beslutningsproces. Er argumenter vigtige, eller er registrering af ubegrundede former for tro, holdninger og præferencer tilstrækkelig? Mere

specifikt kan man spørge: hvis mange borgere ikke er specielt vidende om eller interesserede i spørgsmål om biodiversitet, hvor kan argumenter som dem, jeg har beskæftiget mig med, så forventes inddraget i beslutningsprocesserne.

Jeg skal i dette afsluttende kapitel gå frem på følgende måde. I første omgang skal jeg kort samle op på nogle af resultaterne af diskussionen af biodiversitetens værdi og betydning. Dernæst skal jeg præsentere to analytiske opdelinger, som er centrale for spørgsmålet om demokratisk prioritering. På den ene side opdelingen mellem tre typer af begrundelse for demokratisk beslutning, på den anden side mellem tre typer af goder. I sidste runde skal jeg se nærmere på forskellige muligheder for at demokratisere beslutninger af stor relevans for den biologiske diversitet, nemlig vedrørende den fremtidige landskabsudvikling.

Biodiversitetens værdier

En række kapitler i afhandlingens anden del har handlet om begrundelser for bevarelse af biologisk diversitet. Jeg skal i dette afsnit kort samle op på nogle af de centrale pointer. Til det formål vil jeg tage udgangspunkt i *Figur 16.1* og *Figur 16.2*, hvor jeg har forsøgt at give et samlet billede af de relevante værdier og af de forskellige argumenters rækkevidde.

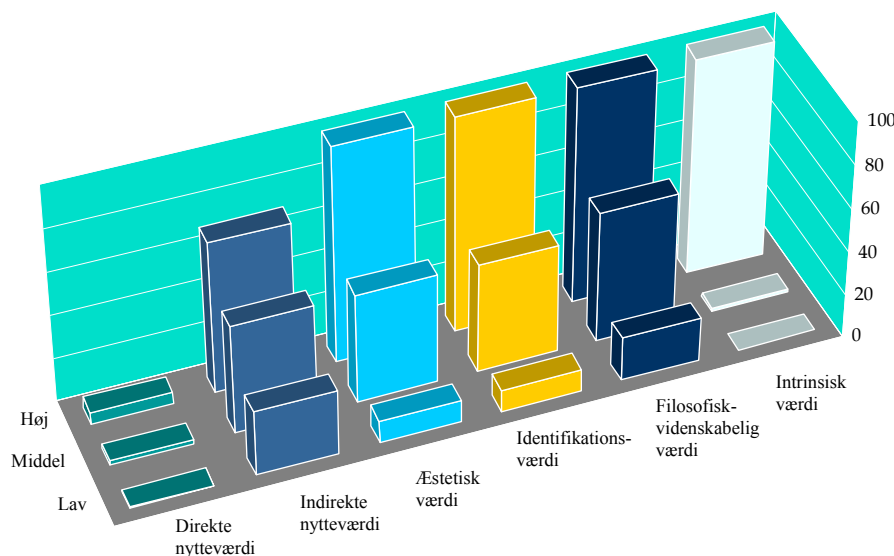

Figur 16.1. Oversigt over værdier, som er relevante i forsvaret af biologisk diversitet.

Figur 16.1 giver en oversigt over de værdier, som bringes i spil i forsvar for den biologiske diversitet. Overordnet set er der tre typer værdier. For det første de *selvcentrerede* (eller stærkt antropocentriske) værdier med nytte og behag som omdrejningspunkt. For det andet de *decentrerede* værdier med de relaterede interesseløse interesser, hvor et engagement i organismer, arter eller naturtyper leder til omsorg for bevarelsen. For det tredje den *intrinsiske* værdi, som i reglen opfattes som helt uafhængig af menneskelige interesser og engagement, men som i realiteten, og specielt når den gradueres, forbindes med en

eller flere af de decentrerede værdier. Denne delvist skjulte forbindelse er markeret med stiplede linier i figuren.

Visse værdier, den specifikke nytteværdi og den rekreative værdi, er selvcentrerede værdier men med et stærkt element af decentrering i kraft af den øgede opmærksomhed overfor genstanden. Jeg har derfor placering dem mellem de selvcentrerede og de decentrerede værdier, men med linket til den selvcentrerede side. Også udviklingsværdien har en mellemposition, tilmed i endnu stærkere grad. Jeg har derfor linket den til begge sider. Jeg har på den måde ladet figuren afspejle det forhold, at der er en høj grad af kontinuitet på tværs af værdier. Selvcentrerede værdier glider næsten umærkeligt over i decentrerede værdier, og den intrinsiske værdi, der synes radikalt adskilt fra alle menneskerelaterede værdier er umådelig vanskelig at holde på afstand af de interesseløse interesser, hvis den overhovedet skal forbindes med noget forpligtende.

Figur 16.2. Forskellige værdiers rækkevidde i procent af det samlede antal arter ved henholdsvis en lav, en middel og en høj vurdering.

Figur 16.2 viser, hvor stor en procentdel af de eksisterende arter, der dækkes ind af hver af de enkelte værdier. Da der kan være forskellige tolkninger af værdierne og af deres rækkevidde, har jeg angivet tre skøn ud for hver af de anførte værdier. Oversigten siger intet om, hvor stærkt en henvisning til den enkelte værdi vil være som argument, men angiver alene andelen af berørte arter. Med den direkte nytteværdi (kapitel 10) alene kommer man ikke ret langt. Det er kun et beskedent antal arter, vi direkte anvender, og endnu færre vi behøver ud fra en almen nyttebetragtning. Selv når vi opererer med et højt skøn, hvor vi inddrager den specifikke nytteværdi af organismer med særlige egenskaber, der måske alene appellerer til et beskedent antal feinschmeckere, bliver det samlede antal ikke voldsomt. Blandt arterne på vores egen skala er det dog trods alt

et betragtelig antal – et antal der i øvrigt vokser ganske betydeligt, hvis man opererer med et fylogenetisk artsbegreb, der ikke tillader underarter.

Et ofte anvendt argument for bevarelse af en høj diversitet består i en henvisning til optionsværdien af arter, der ikke anvendes i øjeblikket. Pointen er, at vi ikke kan vide, hvilke arter vi senere vil få brug for (f.eks. til medicinske formål), og at der derfor vil være grund til at bevare dem alle. Problemet med dette argument er, at man let kommer til at overse de omkostninger, som er forbundet både med selve bevarelsen og med identifikationen af nyttige egenskaber. De midler, som anvendes, kunne i stedet anvendes til andre formål, hvoraf en del givetvis vil være sikrere investeringer med et hurtigere afkast. Er nytten eneste målestok, er bevarelse af alle arter næppe en optimal løsning.

Den *indirekte nytteværdi* er et stærkt argument for bevarelse af biologisk diversitet. Hvor stor en del af de eksisterende arter, der har indirekte nytteværdi for mennesker, er imidlertid, som vi har set (kapitel 10), overordentligt vanskeligt at sige. I *Figur 16.2* er det laveste skøn sat til 30%, mens det højeste ligger på 80%. Om det rette tal ligger i den ene eller den anden ende, afhænger af en række faktorer. En af dem er, hvad vi ønsker den indirekte nytteværdi skal bidrage til. Jo større antallet af direkte nyttige arter er, desto vil også antallet af arter, der har indirekte nytteværdi, være, eftersom de netop understøtter de nyttige arter. Tilsvarende gælder, at jo flere arter, vi ønsker at bevare af andre grunde, desto flere arter vil der også være med indirekte nytteværdi.

Mens det i princippet er ligegyldigt, med hvilke midler man opnår almen nytteværdi, signalerer den *specifikke nytteværdi* en udvidet æstetisk sensitivitet overfor det materiale, som tilfredsstiller et raffineret behov. Midtvejs mellem nytteværdierne og den egentlige æstetiske værdi ligger den *rekreative værdi*, der er egocentrisk i den forstand, at den tilfredsstiller et behov for rekreation hos en bruger, omend sjældent på så direkte brugsorienteret vis, som det almindeligvis gælder for nytteværdier. Først med den *æstetiske værdi* kan vi dog sige, at værdien ikke restløst kan relateres til en subjektiv tilfredsstillelse. Interessen er interesseløs i den forstand, at den angår genstanden selv snarere end et på forhånd defineret subjektivt behov, som søges tilfredsstillet (kapitel 13).

Hvis man primært tillægger æstetisk værdi betydning som skaber af subjektiv tilfredsstillelse, vil den ikke række længere, end der kræves, for at folk kan få noget pænt at se på, som gør dem glade. Heller ikke hvis man alene fokuserer på det umiddelbart smukke og tiltrækkende, kan man forvente at nå op på en særlig høj procentdel af de eksisterende arter. Hvis man derimod fastholder interessen i det æstetisk værdifulde som interesseløs, og samtidig enten udvider skønhedsbegrebet, så det rækker længere end det umiddelbart tiltrækkende, eller inkluderer andre former for æstetisk værdi end skønheden, er der ingen grænser for, hvor langt argumentet rækker. Ingen art kan i princippet holdes ude. Alle vil de rumme kvaliteter af æstetisk interesse.

De kan dog næppe siges at være det i lige høj grad. Og de kan endnu mindre siges at være det for alle. Selvom henvisning til æstetisk værdi har en ubegrænset rækkevidde for dem, der er åbne overfor uvante æstetiske kvaliteter, så vil det ikke være et lige stærkt argument hele vejen. I *Figur 16.2* har jeg løseligt anslået det til en tiendedel af arterne, hvis bevarelse de fleste kan enes om styrkes af nogle æstetiske kvaliteter. Et højere tal nås, hvis man inkluderer arters bidrag til naturtypers stemningsmæssige kvaliteter. Arter, der isoleret set ikke har megen appel, kan medvirke til at skabe en attraktiv, interessant eller enestående stemning i et område. At hævde, at det er halvdelen af alle arter, der bidrager, er nok rigeligt højt sat, og vil i hvert fald ikke være åbenlyst for alle.

For *identifikationsværdiens* vedkommende gælder mange af de samme pointer som ved den æstetiske værdi (kapitel 14). Der er en mindre gruppe arter, som åbenlyst for de fleste er værd at beskytte af identifikationsmæssige grunde. Det gælder frem for alt hvirveldyrene, som man umiddelbart kan føle med. Allerede folks omsorg for planter i vindueskarme og haver antyder dog, at identifikationen rækker længere ud end til medfølelsen. Inddrager man alene relativt oplagte kandidater, som de fleste kan enes om har kvaliteter med appel til en form for medleven, så når vi igen næppe over en tiendedel af arterne.

Rækkevidden kan eventuelt forøges ved at indbygge forskellige forudsætninger, og kan i sidste instans omfatte alle arter, da ingen art er principielt umulig at identificere sig med som en form for liv. Henvisninger til identifikationsværdien er dog kun et rigtig stærkt argument i relation til spektakulære hvirveldyr. Det svækkes hurtigt, når vi bevæger os væk herfra. I forhold til planter er det æstetiske argument givetvis mere virksomt. I begge tilfælde er det dog oplagt, at der vil være forskelle i vurdering af argumenternes vægt mellem menigmand og trænede kendere som dem, jeg primært har koncentreret mig om.

Også når det drejer sig om henvisning til *videnskabelig værdi* (kapitel 14), vil der være forskel på, hvor stor vægt en forsker eller kender vil lægge på argumentet i forhold til den almindelige borger. Den engagerede forsker vil opleve enhver arts forsvinden som et betydeligt tab, fordi brikker til økologiske, plantegeografiske, genealogiske eller evolutionsteoretiske puslespil kan gå tabt – eller fordi en særegen historie forsvinder. Andre vil være mere tilbøjelige til at trække på skuldrene, så længe det ikke drejer sig om arter med bred appel som tigre, gorillaer eller sequoiaer – arter som alle gerne vil høre mere om – eller eventuelt om arter med betydelig nytteværdi.

Det er værd nok engang at understrege, at det alene er med udgangspunkt i interesseløse interesser, at vi med udgangspunkt i henholdsvis æstetiske, identifikationsmæssige og videnskabelige værdier vil kunne omfatte alle arter. Var det alene et spørgsmål om at tilfredsstille subjektive behov hos æsteter, dyrevenner og forskere, ville en beskeden andel være rigelig til at holde dem beskæftiget. Selv når interesser er interesseløse, forbliver de interesser. Det er stadig mennesker, der bliver opmærksom på fænomener, som de fatter interesse for. Den *intrinsiske værdi* antages i modsætning hertil at være helt uafhængig af

menneskelige interesser (kapitel 15). En entitet, som har intrinsisk værdi, har et eget gode, som ikke er sammenfaldende med menneskelige ønsker og interesser. En organisme har et eget gode derved, at den stræber efter at udvikle sig på den måde, der passer sig for arten, og denne udvikling er ikke nødvendigvis ønskværdig på et givet sted, set med menneskelige øjne.

Der findes flere tolkninger af den intrinsiske værdi og dens betydning. Det gælder både spørgsmålet om hvilke entiteter, der har intrinsisk værdi, og om værdien er forpligtende for mennesker. Mange teoretikere lader ikke den intrinsiske værdi række længere end til følende organismer, og dermed kun til en ret beskeden andel af de eksisterende arter (de lave estimater i *Figur 16.2*). Alternativt strækkes den til at omfatte alle organismer, men er så til gengæld ikke direkte forpligtende for mennesker. Nogle tolker dog værdien som forpligtende, samtidig med at den relateres til alle organismer, enten ligemæssigt eller med faldende signifikans, eller alternativt til alle arter.

Jeg skal ikke repetere argumentationen her, men nøjes med at minde om to pointer. Den ene pointe er den, at det er bemærkelsesværdigt, hvordan selv meget forskellige tolkninger af den intrinsiske værdi og dens rækkevidde kan munde ud i konklusioner, som i praksis ligger meget tæt på hinanden. Eller mere præcist: de teoretiske udgangspunkter afgør de efterfølgende praktiske konklusioner så lidt, at det fra et praktisk synspunkt ikke er afgørende, hvilken af de nævnte argumentationsstrategier man vælger. Jo mere plausible teorierne bliver, desto vanskeligere er de at skelne fra hinanden. Dette forhold indikerer, at stærke intuitioner spiller en stor rolle på området, og den største teoretiske indsats består da også i at tilpasse de enkelte argumentationsstrategier til disse intuitioner. Den anden pointe, som også er kapitlets overordnede konklusion, er at pointeringen af intrinsisk værdi næppe bringer noget nyt på banen, der styrker forsvaret af den biologiske diversitet, set i forhold til henvisningen til de interesseløse interesser. Introduceres der med den intrinsiske værdi noget nyt, er det ikke nødvendigvis af det gode. I så fald kommer man nemlig bogstaveligt talt til at måtte forsvare noget, som intet menneske vil have interesse i at forsvare.

Forsvarerne af en forpligtende intrinsisk værdi hævder, at de introducerer en værdi, som ikke kan reduceres til menneskelig interesse, og at der er et stort behov for netop dette. Vi bør ikke reducere al værdi til menneskelige interesser, lyder argumentet. Det forhold, at der er mennesker involveret, når vi taler om interesseløse interesser, er imidlertid ikke noget problem. Der er jo netop ikke tale om interesser, der sigter mod subjektiv tilfredsstillelse. Interesserne er interesseløse, dvs. de går ud over den selvcentrerede subjektive tilfredsstillelse og tager sigte på genstanden selv, på samme måde som ægte venskaber ikke alene indgår af en selvisk interesse, men nok så meget handler om vennen selv.

Skal pointeringen af den intrinsiske værdi række længere end den interesseløse interesse, så vil det være fordi, der er tale om entiteter, som ingen har selv en interesseløs interesse i. Disse entiteter vil altså ikke være æstetisk interessant, de vil være umulige at identificere sig med, og de vil principielt befinde

sig hinsides enhver videnskabelig interesse. Hvis der overhovedet findes entiteter, hvorom noget sådant gælder – og jeg ved ganske enkelt ikke, hvad det kan tænkes at være – så er det meget svært at se, hvorfor det vil være så vigtigt at beskytte dem. Grunden til, at emnet overhovedet kommer på tale, er da også primært den fejlagtige antagelse, at alle menneskelige interesser er selviske og sigter på subjektiv tilfredsstillelse – og at der følgelig er brug for et korrektiv. Interesseløse interesser er imidlertid netop ikke selviske, og efterlader derfor ikke noget behov for et korrektiv, der kan sikre afstand til menneskelige ønsker.

Demokratiets tre centrale aspekter

Opprioritering af biologisk forskellighed kan indebære nedprioritering af andre kvaliteter. Der er en grænse for, hvor langt der kan skrues ned for diversiteten, hvis disse andre kvaliteter ikke selv skal tage skade. Der vil dog ofte være et overskud af arter, som kan mistes uden betydelige tab af nytteværdi (kapitel 10). Arternes levesteder vil derfor være under pres fra andre aktiviteter eller kvaliteter. Der skal kort sagt vælges, vægtes og prioriteres. At prioriteringen skal være demokratisk, kan alle blive enige om. Spørgsmålet er blot, hvad det mere præcist vil sige i lyset af det moderne demokratis flertydige sigte og uensartede værdier. Det er denne flertydighed, jeg i det følgende skal koncentrere mig om. I vor sammenhæng er især tre aspekter af betydning.

For det første er det en central pointe i de moderne demokratier, at de tilstræber at give det enkelte individ størst mulig frihed og ret til *selvbestemmelse* over eget liv. Heri er inkluderet en ret til et frit og selvstændigt råderum, til at råde over egen indkomst og til at forfølge egne idealer om det gode liv. Anvendelsen af disse private eller liberale rettigheder fordrer på sin side skyldig hensyntagen til andres tilsvarende rettigheder. De private rettigheder skal da også netop sætte grænser for uønsket indblanding fra stat og medborgere.

En anden central pointe i et demokrati er imidlertid at give det enkelte individ mulighed for eller ret til medinddragelse og *medbestemmelse* i fælles anliggender. Dette indebærer ikke blot en ret til at give sin mening til kende, men også til at blive hørt og taget alvorlig som ligeberettiget borger. Stemmeretten er det mest oplagte udtryk herfor. Både når det handler om afstemninger om emner, og når det drejer sig om valg af repræsentanter. Det samme gælder retten til at organisere sig med henblik på at fremme sager, man brænder for. Disse generelle rettigheder kan så yderligere suppleres med forskellige former for borgerinddragelse, hvor berørte borgere får mulighed for at formulere behov, ønsker og idéer. Kravet om at respektere mindretals ønsker og opfattelser befinder sig et sted midtvejs mellem selv- og medbestemmelsen, og kan komme i konflikt med et krav om flertalsafgørelser i tilfælde af uenighed.

Der er imidlertid også en tredje central pointe ved demokratiet. En pointe som ofte overses. Jeg tænker på kravet om at *begrunde eller retfærdiggøre sine*

konklusioner og omvendt tage andres argumenter alvorligt som sådanne, dvs. som indlæg i den demokratiske debat med fordring på gyldighed og ikke blot som ytringer af private ønsker eller præferencer. Dette indebærer et krav om nøgtern og saglig vurdering. Kravet må ses i kontrast til den neutrale registrering af subjektive ubegrundede præferencer, som andre lige så subjektivt og uden krav om argumentation kan enten forkaste eller bakke op.

Specielt i forhold til beslutninger om fælles anliggender er denne pointe vigtig. En væsentlig grund til at vælge demokratiet frem for andre organisationsformer er, at argumenter her kan flyde friere og forventes at blive bedømt mere sagligt end i andre systemer. Frem for alt bør det ikke alene være ophavsmandens eksterne magt og status, der i sig selv afgør et hensyns eller et synspunkts vægt. Man bør frit kunne gøre offentlig brug af sin fornuft i stedet for blindt at stole på og adlyde de religiøse, politiske og militære autoriteter, der ligger inde med magten.¹ Tilmed er man forpligtet på det. Det er en fundamental demokratisk dyd at sigte efter at træffe beslutning på baggrund af argumenternes egen selvstændige styrke, i det mindste i princippet uden hensyntagen til ophavsmandens rang og placering. *Veritas non auctoritas facit legem*.

De tre aspekter peger ikke uden videre samme sted hen, og en ensidig pointering af et enkelt af dem kan let komme i modstrid med de øvrige. En stærk fokusering på *selvbestemmelsen* gennem sikringen af det individuelle råderum, uanset hvad råderummet anvendes til, vil tendere mod at overlade så mange beslutninger som overhovedet muligt til de enkelte individer, der forfølger egne private værdier og idealer på privat ejendom og gennem markedsvalg. Med et sådant udgangspunkt vil fælles anliggender typisk få en sekundær placering og blive søgt reduceret til aggregeringer af private beslutninger i videst muligt omfang. Tilsvarende vil spørgsmålet om værdiers og idealers rimelighed og velovervejethed blive nedtonet eller overladt til privat afgørelse.

En stærk fokusering på dette aspekt er ofte forbundet med en antagelse om, at spørgsmål om prioritering rummer et væsentligt element af arationel subjektivitet. Svar på sådanne spørgsmål betragtes som subjektive og ubegrundelige. Det forekommer derfor rimeligt at overlade det til de enkelte individer selv at foretage prioriteringerne som ejendomsbesiddere eller som forbrugere. Vil man have indflydelse på andres ejendom, må man betale sig til den. Markedet forventes at indrette sig efter folks præferencer. En stærk interesse for biologiske diversitet hos forbrugerne vil afspejle sig på markedet. Er det vanskeligt at etablere faktiske markeder for visse goder, må der som erstatning etableres virtuelle markeder, hvor folks betalingsvillighed kommer til udtryk.

---

¹ Immanuel Kant: "Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?" (1783), in: I. Kant: *Was ist Aufklärung? Aufsätze zur Geschichte und Philosophie*, red. Jürgen Zehbe, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht 1975.

En stærk pointering af borgernes ligemæssige ret til *medbestemmelse* i fælles anliggender kan umiddelbart synes i direkte modstrid hermed. I stedet for at overlade afgørelserne til private forbrugervalg, der afstemmes og aggregeres gennem markedets procedurer, må medbestemmelsen varetages på en måde, der sikrer alle lige ret til indflydelse, uafhængigt af købeevne. Der bør stemmes efter hoveder frem for efter hoveder, som det hed i andelsbevægelsens barndom. Aggregeringen af individuelle præferencer må finde sted gennem afstemninger, kompromiser og forhandlede aftaler mellem de berørte parter. Forskellige former for borgerinddragelse eller præferenceundersøgelser kan yderligere sikre, at afgørelser er i overensstemmelse med flertallets opfattelse.

Også medbestemmelsen opfattes ofte på en måde, der minder om den første tolkning, hvor selvbestemmelsen prioriteres højt. Forskellen er i så fald blot, at det ikke alene er i det private råderum og gennem markedsvalg, at de enkelte individer gør deres hver for sig lige subjektive (og dermed lige gyldige) ønsker gældende. De kan yderligere markere sig gennem den lige indflydelse på fælles beslutninger. De fælles beslutninger er ideelt set aggregeringer af individernes private, før-politiske præferencer. Hvis ingen præferencer er bedre end andre, bør alle tælle lige meget. Alle tæller for én, og ingen for mere end én.

En tolkning, der lægger hovedvægten på det tredje af de nævnte aspekter ved demokratiet, *respekten for det gode argument*, kan let komme i opposition til de to øvrige tolkninger. Den centrale pointe er den, at en demokratisk organisering bedre end andre styreformer tjener til at skabe velovervejede forbedringer af samfundet. Den centrale demokratiske dyd er anerkendelsen af det gode arguments styrke. En almen efterlevelse heraf vil give de bedste betingelser for at finde velovervejede løsninger på fælles problemer. Den fælles samtale, forstået som udveksling af argumenter i fora, hvor ingen på forhånd holdes ude, er en afgørende forudsætning for beslutningernes kvalitet. Forudsat at alle bestræber sig på at lade det bedste argument og den mest forfinede sansning tælle, uanset hvem der bringer disse på bane, og dermed også, at alle udviser tilbageholdenhed i tilfælde, hvor man ikke har noget væsentligt at bidrage til samtalen med.

Demokrati er i følge denne opfattelse den bedste måde at træffe fornuftige beslutninger på i komplicerede sager, fordi ingen, der kan bidrage kreativt og konstruktivt til samfundets udvikling, lukkes ude. Den demokratiske styreform blokerer ikke på forhånd argumenternes kanaler på samme måde som i autoritære regimer. Det er en underforstået forudsætning, at spørgsmål om det gode, herunder om biodiversitetens værdi, kan gøres til genstand for fornuftig argumentation. Den bedste løsning vil ikke nødvendigvis være den, som kan samle flest præferencer eller mest betalingsvillighed bag sig, men den, som bakkes op af de bedste begrundelser. Med en sådan tilgang vil man lægge større vægt på, at relevante eksperter og kendere kommer til udtryk, end på at sikre ligelig inddragelse af alle borgere – selvom man omvendt vil lægge vægt på at sikre, at en begrænset gruppe kendere ikke opnår monopol og blokerer debatten.

De tre tilgange vægter de nævnte aspekter ved demokratiet uensartet. Omvendt behøver de ikke nødvendigvis være i direkte indbyrdes modstrid. Selvom man lægger stor vægt på individuelle frirum og privat selvbestemmelse, behøver man ikke acceptere en subjektivistisk tolkning af værdier. Man kan udmærket mene, at vi alle er forpligtede til at begrunde vore handlinger, ikke mindst overfor os selv, og samtidig pointere, at individuelle frirum er en forudsætning for velovervejede stillingtagen. Uden frirum for selvbestemmelse vil medbestemmelse være en illusion, fordi ingen er i stand til at tage selvstændig stilling uden den basale sikkerhed og uafhængighed, som frirummet giver.

Tilsvarende er oplevelsen af medbestemmelse forudsætning for, at borgere tager medansvar for politiske prioriteringer. Det gælder også i tilfælde, hvor borgerne vælger at lægge større vægt på gode råd fra eksperter og kendere end på de præferencer, de oprindeligt selv havde – og måske fortsat har som privatpersoner. Man kan udmærket selv have lyst til, at et område omlægges til forlystelsespark, og alligevel ende med at lægge vægt på biologens eller historikernes argumenter om, at der er tale om et enestående område, der fordrer beskyttelse.² Det afgørende i medbestemmelsen er ikke, at man får sine private ønsker opfyldt, men at man inddrages i prioriteringsprocessen og tages alvorligt som medborger, at man får medansvar og ikke efterlades på sidelinjen.

Endelig kan en pointering af argumentets centrale betydning udmærket kombineres med en understregning af behovet for at sikre selvbestemmelse og medindflydelse. Det gode liv for autonomt-refleksive organismer som menneskene kan ikke fastlægges én gang for alle fra oven, men må nødvendigvis omfatte en selvstændig afprøvning af livets muligheder. Denne afprøvning er en af de væsentligste forudsætninger for, at gode argumenter overhovedet kan komme på banen. Den frie mulighed for afprøvning er så vigtig en ingrediens, at gode liv næppe kan findes uden.

Tre slags goder

Den anden opdeling, som vil være væsentlig at holde sig for øje, er opdelingen mellem tre slags goder: omsættelige, kritiske og unikke goder.³ Jeg har tidligere

² Jf. Mark Sagoff: *The economy of the earth*, Cambridge University Press 1988; *Price, Principle, and the Environment*, Cambridge University Press 2004.

³ Jeg har tidligere anvendt opdelingen i "Ecological utilization space – operationalizing sustainability," in: Andrew Light & Avner de-Shalit (eds.): *Moral and Political Reasoning in Environmental Practice*, Cambridge, Mass.: MIT Press 2003; "Cost-Benefit Analysis and Ethics. Part II: Problems and Limitations," in: Lone Kørnøv, Mikkel Thrane, Henrik Lund & Arne Remmen (eds.): *Tools for a Sustainable Development*, Aalborg University Press 2007; "Bæredygtighed og naturkvalitet," in: John Holten-Andersen et al. (red.): *Dansk naturpolitik – i bæredygtighedens perspektiv*, Temarapport nr. 1 2000, Naturrådet, København: Naturrådet 2000; "Distributive

anvendt betegnelserne 'goder' og 'ressourcer' lidt i flæng, men da 'ressourcer' ofte tillægges en instrumentel betydning, er 'goder' den mest korrekte betegnelse.⁴ Denne opdeling er på flere punkter beslægtet med den første opdeling.

Omsættelige goder

Omsættelige goder er goder, som uden voldsomme problemer kan udskiftes med andre goder, som giver en tilsvarende effekt på en billigere, elegantere eller mere effektiv måde. Det bedste eksempel er fossile brændstoffer, som brændes af med henblik på at udnytte energien. Hvis man kan finde andre energikilder, som giver tilsvarende effekter billigere, mere effektivt og/eller uden u hensigtsmæssige bivirkninger, så vil de fossile brændstoffer blive udfaset, og ingen vil opleve noget savn derved. Godernes værdi kan i dette tilfælde aflæses med brug af fælles målestokke som energiindhold, udnyttelsesgrad og økonomisk værdi.

Netop den økonomiske værdi vil ofte udgøre den almene ækvivalent for omsættelige ressourcer. Et gode vil ofte blive udskiftet med et andet, hvis den økonomiske værdi derved øges. Den økonomiske værdi er på sin side udtryk for forbrugernes præferencer på et givet tidspunkt under bestemte omstændigheder. Et omsætteligt gode udskiftes, når præferencerne for andre goder er stærkere, eller når gevinsten kan opnås mere effektivt eller med færre omkostninger på anden vis. De fleste forbrugsgoder kan betragtes som omsættelige goder. Om der i en forlystelsespark skal være rutsjebaner eller radiobiler må afhænge af, hvad der tiltrækker flest besøgende. Tilsvarende kan det trygt overlades til forbrugerne at vælge, om kaffekander skal være røde eller blå, stole høje eller lave, eller i det hele taget om det er det ene eller det andet produkt, der skal produceres. Selvom der er undtagelser – narkotika er et oplagt eksempel – så er der i de færreste tilfælde grund til at etablere eksterne instanser til at bedømme, om forbrugerne træffer deres valg på en fornuftig måde.

Man behøver ikke acceptere en subjektivistisk værditeori, der reducerer værdier til funktioner af subjektivt oplevede sindstilstande, for at tale om omsættelige goder. Man kan i stedet argumentere for, at individets selvstændige afsøgning af goder er et centralt element i det gode liv, og at det derfor ikke er muligt at angive en bestemt sammensætning af goder som objektivt bedst for den enkelte på et givet tidspunkt. Hvis læreprocesser udgør et væsentligt ele-

---

Justice and Sustainable Development,” in: M.K. Tolba (ed.): *Our Fragile World: Challenges and Opportunities for Sustainable Development*, Oxford: Eolss/UNESCO 2001; genoptrykt in: *Encyclopedia of Life Support Systems*, UNESCO, Eolss Publishers, Oxford, UK. Jf. også for en lidt anderledes tolkning Peder Agger, Jette Baagøe, Ole Hamann og Jørgen Primdahl: *Dansk naturpolitik - visioner og anbefalinger* (Vismandsrapport 2000), København: Naturrådet, 2000.

⁴ Jf. også Anton Leist: “Environmental Goods and Spheres” (under udgivelse).

ment i ethvert godt liv, hvad der er al mulig grund til at mene, kan sammensætningen af goder aldrig fastlægges på nogen entydig måde.

For de fleste omsættelige goder gælder, at deres værdi uden alvorlig modstand kan relateres til opfyldelsen af subjektive og individuelle præferencer. De kan udskiftes, når præferencerne ændres. Man kan tilmed sige, at værdien er målbar i den udstrækning, den økonomiske værdi er en afspejling af præferencer under givne omstændigheder. Tolkningen af goder som omsættelige passer naturligvis godt sammen med en opfattelse af demokratisk prioritering, der hovedsagelig tager udgangspunkt i selvbestemmelsen. I den udstrækning goders værdi er relateret til individuelle præferencer, vil det være oplagt at overlade prioriteringen mellem goder til individerne selv – kombineret med en indsats for at kompensere for systematiske markedsfejl.

Også opfattelser af demokratisk prioritering, der tager udgangspunkt i medbestemmelsen som den centrale demokratiske værdi, vælger ofte at tolke goder som omsættelige. Her er det blot ikke markedet, der alene afgør vægtningen, men tillige forskellige slags demokratiske procedurer. Forskellen til den stærke pointering af selvbestemmelsen er den, at markedet af medbestemmelsens fortalere i mindre grad betragtes som den ideelle mekanisme til at foretage prioriteringer, bl.a. fordi den uensartede købedygtighed giver urimelige skævheder. Desuden er en række goder åbenlyst vanskelige at prioritere via markedet. Det gælder ikke mindst bevarelsen af et gode som den biologiske diversitet.

Stadig kan der dog være tale om at betragte goder som omsættelige. Blot er det ikke alene den økonomiske værdi, der er målestok. I stedet afgøres værdien gennem demokratiske procedurer eller metoder. Viser det sig, at der er mange og stærke præferencer bag et bestemt gode, bør det prioriteres højt. Viser der sig ringe tilslutning, bør det nedprioriteres. Fortsat er det dog mængden og intensiteten af de subjektive præferencer, der afgør prioriteringen.

Kritiske goder

Nogle goder er ikke er omsættelige i samme grad som andre. Der er visse *kritiske goder*, vi ikke kan leve uden, uanset hvordan vi i øvrigt prioriterer.⁵ Sådanne goder kan ikke udskiftes, selvom den aktuelle markedsværdi måske ikke er særlig høj. Oplagte eksempler er tilstrækkeligt rent vand, tilstrækkeligt ren luft og så naturligvis tilstrækkelig biologisk diversitet til at opretholde basale tjenesteydelser, som ingen kan være foruden. Selvom disse goder måske ikke har høj økonomisk værdi på et givet tidspunkt – f.eks. fordi der for tiden er rigeligt af dem – så kan de ikke fuldstændig substitueres af andre og p.t. dyrere goder.

---

⁵ Jf. bl.a. Paul Ekins, Sandrine Simon, Lisa Deutsch, Carl Folke, Rudolph De Groot: "A framework for the practical application of the concept of critical natural capital and strong sustainability," in: *Ecological Economics* 44 (2003): pp. 165-85, og andre artikler i samme temanummer.

Der vil uundgåeligt være glidende overgange mellem kritiske og omsættelige goder. Som indikeret med betegnelsen ”tilstrækkeligt rent” om vand og luft, er der en gråzone for prioritering mellem det helt rene og det åbenlyst skadelige eller direkte dødelige. Hvor store risici, man tør tage, afhænger af de gevinster, som kan opnås. Hertil hører også mindske risici på andre områder. Forsigtighedsprincippet vil uundgåeligt være tæt sammenknyttet med et proportionalitetsprincip, der sikrer en rimelig overensstemmelse mellem den ydede indsats og det forventede resultat. Også i relation til biologisk forskellighed er der en gråzone for prioritering. Der er uklart, hvor stort overskud af arter, der findes i de enkelte funktionelle grupper (kapitel 10), og der er ikke noget entydigt svar på, hvor mange arter der bør bevares for at sikre nødvendige funktioner opretholdt under ændrede betingelser. Før eller siden bliver yderligere tab af arter kritiske, men det er svært på forhånd at sige, hvornår det sker, og der vil derfor være en gråzone, hvor forskellige tolkninger af både omfanget og acceptabiliteten af de foreliggende risici vil krydse klinger.

Værdien af omsættelige goder kan som sagt afgøres tilnærmelsesvist af privatpersoners præferencer, som de kommer til udtryk på markedet eller gennem forskellige metoder og procedurer. Det er individuelle personer, som bestemmer værdien ud fra egne ønsker og behov. Man kan udmærket fortsat hævde, at ønsker og behov bør afstemmes med velovervejede forestillinger om det gode liv (kapitel 9). Det afgørende er blot, at vurderingen af de enkelte goders værdi og betydning i vid udstrækning kan betragtes som en privat sag med subjektiv tilfredsstillelse som målestok. For kritiske goder gælder derimod, at der er brug for eksperter til at identificere deres betydning. Værdien er ikke afhængig af subjektive præferencer, men af godets objektive betydning for opretholdelse af kritiske funktioner. I anden omgang er det dog klart, at vurderingen af, hvor store risici, der skal løbes, ikke kan overlades til eksperter alene. En sådan vurdering kræver involvering af de berørte. Det gælder i princippet også kommende generationer, selvom de alene repræsenteres advokatorisk.

Unikke goder

Omsættelige goder er goder, som kan udskiftes, hvis effektivitetshensyn eller ændrede præferencer taler for det. Kritiske goder er goder, som ikke kan undværes, uanset hvordan man prioriterer. Der er imidlertid også en tredje kategori af goder, de *unikke goder*. Disse goder er ikke kritiske i den forstand, at vi ikke kan leve uden, men de er omvendt ikke uden videre udskiftelige på samme måde som de omsættelige goder. Deres værdi kan ikke reduceres til et spørgsmål om subjektiv tilfredsstillelse. Der er i hvert fald tre slags grunde til at udskille visse goder som særegne. For det første kan der være tale om goder, som der er en særlig moralsk grund til at værne om. Hvis man accepterer teorien om, at arter har en alment forpligtende intrinsisk værdi eller ligefrem hellighed (kapitel 15), så kan man ikke lade beskyttelsen afhænge af subjektiv tilfredsstillelse hos

mennesker. Noget tilsvarende gælder genstande eller fænomener, der er forbundet med én eller flere interesseløse interesser (kapitel 13 og 14). Her vil forpligtelsen dog typisk blive opfattet i mindre strikse moralske termer.

For det andet kan der være tale om goder, som tillægges særlig betydning i et kulturelt fællesskab, og som stærkere end andre goder berører fællesskabets, og dermed også medlemmernes identitet. I relation til sådanne goder er vi, med Michael Sandels formulering,⁶ mindre er interesserede i at måle, hvor stærke og intense vore præferencer for godet er, og mere i at vurdere hvor vigtigt godet er, set i lyset af hvem vi er. Pointen forudsætter, at et fællesskab har en identitet eller selvforståelse, der gør det muligt at foretage overvejede valg. Bevarelsen af identitetsbærende goder kan i så fald ikke overlades til privatindviders begrundelsesmæssigt uforpligtede og uforudsigelige afgørelser. Af samme grund er der typisk restriktioner forbundet med brugen af goder af central kulturel betydning. Betydningsfulde bygninger, genstande og steder vil ofte være fredede eller på anden vis offentligt beskyttede. Enkeltindivider kan ikke købe sig til anvendelser, uanset hvor stærk præferencen eller købekraften måtte være.

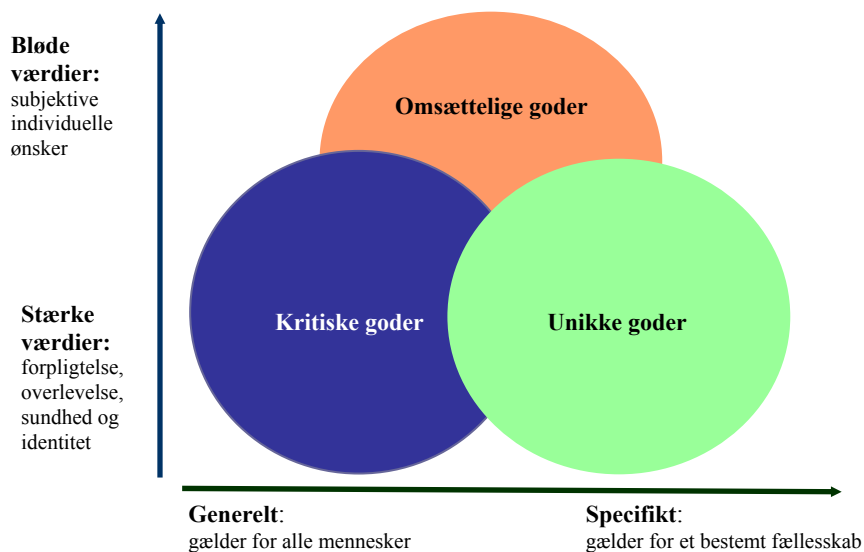
For det tredje kan der være tale om goder, hvis tilstedeværelse er afgørende for udviklingen af genrer med relation til særligt vigtige aspekter af det gode liv. Blandt genrer, der kandiderer til en sådan position, kan nævnes både videnskab og ”friluftsliv,” der begge er blevet forbundet med særligt vigtige ”transformative” kvaliteter (kapitel 14). Hvis disse kvaliteter betragtes som så væsentlige for borgernes liv, at alle bør have mulighed for at stifte bekendtskab med dem, så vil det være rimeligt at afsætte de fornødne goder eller ressourcer til formålet, uanset hvad flertallet af borgernes øjeblikkelige – og netop ikke-transformerede – præferencer måtte tilsi. Blandt de tre begrundelser for at sætte goder til side som unikke er denne dog den svageste.

Modsat de omsættelige goder er det hverken effektivitetshensyn eller mængden og intensiteten af private præferencer, der afgør unikke goders værdi, men alene argumenters vægt. Unikke goders værdi bestemmes af det kulturelle fællesskab som sådant – og ofte på initiativ eller efter konsultation af relevante kendere. I alle kulturelle fællesskaber (herunder ikke mindst nationale fællesskaber) med centrale institutioner er der valgt goder ud, som gøres til genstand for særlig hensyntagen. I Danmark har vi, på linje med andre lande, en mere end hundredårig tradition for at frede bygninger og genstande, steder og områder, arter og naturtyper. Kulturelle fællesskaber kan udmærket være trans- eller overnationale. Der er en række goder, man på tværs af nationale skel kan blive enige om at beskytte. På EU-niveau kan eksempelvis nævnes de goder, som er identificeret og beskyttet i habitat-, fuglebeskyttelses- og vandrammedirektiverne. I FN-regie finder man institutioner som UNEP og UNESCO, der på det globale fællesskabs vegne udpeger særlige fænomener til at indgå i den globale

⁶ M.J. Sandel: *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge University Press 1982, p. 180.

natur- og kulturarv. Sikringen af den biologiske forskellighed blev tilsvarende på Rio-konferencen i 1992 udpeget som et af ”menneskehedens fælles anliggender” (*common concerns of humankind*).

Hvor valg mellem omsættelige goder overlades til individer, der prioriterer med udgangspunkt i subjektive præferencer, og ikke afkræves begrundelse, er unikke goder primært en sag for fællesskaber. Det betyder naturligvis ikke, at borgerne er afskåret fra at deltage i udvælgelsen. Tværtimod er det oplagt at så mange som muligt tager medansvar og deltager i debatten om, hvilke goder, der er værd at tildele en særskilt status. Det afgørende er blot, at udvælgelsen ikke baseres på aggregeringer af private præferencer, men baseres på argumenter. I mange tilfælde vil det være nødvendigt at løse konflikter om, hvilke goder der bør udvælgelse, gennem rene procedurer som forhandlinger eller afstemninger i demokratiske forsamlinger. Kravet til deltagerne er dog fortsat, at de tager stilling med udgangspunkt i de argumenter, de betragter som de bedste blandt de foreliggende. For at få de bedste argumenter frem, er det vigtigt at kendere inddrages. Dertil kræves ofte særlige fora, udvalg og kommissioner til at vurdere begrundelsernes tyngde.

Figur 16.3. Tre slags goder. Omsættelige goder substitueres efter individuelle prioriteringer. Kritiske goder kan ikke undværes, uanset prioriteringer. Unikke goder har central betydning i et fællesskabs selvforståelse.

Tilstedeværelsen af sådanne institutioner rejser meget naturligt spørgsmålet om, hvornår grænsen til illegitimt smagsdommeri overskrides. Ligeså oplagt er det imidlertid, at de udvalgte kenderes vurderinger kun får indflydelse, hvis folkevalgte repræsentanter anerkender deres gyldighed. Alternativet til etableringen af særlige fora vil enten være, at de folkevalgte træffer beslutning uden konsultation, eller at alle afgørelser om goderes værdi overlades til markedet –

hvorved den eventuelle skelnen mellem omsættelige og unikke goder bliver et privat anliggende. At overgangen mellem omsættelige og unikke goder er glidende, turde være oplagt. Nogle goder er mere forpligtende end andre. Nogle er mere enestående og væsentligere for selvforståelsen end andre. Grænsen mellem de to typer af goder kan alene optegnes af det enkelte kulturelle fællesskab, og vil løbende være genstand for forhandling.

Bæredygtighed

Da det folk, som er demokratiets subjekt, nødvendigvis må tolkes som en tidsligt udstrakt størrelse, der rækker over flere generationer, bliver bæredygtighed og hensynet til kommende generationer et vigtigt element i den demokratiske prioritering. Aktuelle folkelige prioriteringer må vurderes i lys af konsekvenser på længere sigt. Hvad det indebærer, afhænger i høj grad af, hvilke typer af goder, der er tale om. Jeg har opregnet de særlige forhold, der gør sig gældende i *Figur 16.4*, og skal uddybe det nærmere i det følgende.

Omsættelige goder

Tolkes goder alene som omsættelige goder, kan bæredygtighed tolkes på den svagest tænkelige måde.⁷ Når goder alene er instrumenter til at opnå individuel nytte, velfærd eller præferenceopfyldelse, vil forpligtelsen samtidig kunne formuleres i neutrale og føropolitiske termer. Alle goder er indbyrdes ombyttelige, og kun neutrale standarder eller almene ækvivalenter som mængden af private præferenceopfyldelser, subjektive lykketilstande eller økonomisk værdi tæller. Så længe organismer, arter eller naturtyper betragtes som bærere af nytteværdi, kan de udskiftes med andre slags ressourcer.

Bæredygtighedskravet kan selv i neutralistisk udgave tolkes på forskellig vis. Utilitarister hævder, at sigtet alene er at maksimere den totale nytte, lykke, velfærd eller præferenceopfyldelse, uanset fordeling på generationer.⁸ Det er temmelig svært at se, hvordan regnestykket mere præcist skal foretages, selv

⁷ Robert M. Solow: "Sustainability: An Economist's Perspective," in: R. Dorfman & N.S. Dorfman (eds.): *Economics of the Environment. Selected Readings*, New York: W.W. Norton & Company 1993; Det økonomiske Råd: "Bæredygtighed: Balance mellem generationer," in: *Dansk økonomi*, efteråret 1998, København: Det økonomiske Råds Formandskab 1998, pp. 171-256; Wilfred Beckerman & Joanna Pasek: *Justice, Posterity, and the Environment*, Oxford University Press 2001. Jf. også hertil Arler (2001) og (2003).

⁸ Mange utilitarister hævder, at lige fordeling må foretrækkes, fordi marginalnyttens falder med indkomsten. Fattige mennesker har mere glæde af indkomstforøgelse end rige. Om omfordelingen fører til mere lykke under evigheds synsvinkel, kan ingen dog vide. Tages alene hensyn til forudsigelige konsekvenser indenfor en bestemt tidshorisont, ryger imidlertid den konsekvensetiske præmis, og den ellers udskældte "sindelasgetik," hvor alene den gode vilje tæller, tager over.

hvis vi kontrafaktisk antager, at individuelle lykketilstande kan måles kontinuert. Hvis kommende generationer fratages enhver eksistensmulighed, vil der naturligvis være mindre velfærd og præferencetilfredsstillelse at aggregere, men bortset herfra er det helt umuligt at afgøre, hvad der med et utilitaristisk udgangspunkt bør gøres. I praksis foretages regnestykket typisk som en opgørelse af økonomisk værdi ud fra den antagelse, at økonomisk vækst fører til flere præferenceopfyldelser, der igen fører til større lykke. Væksten gør, at forudsigelige fremtidige følger får stadigt mindre relativ betydning og derfor kan diskonteres, dvs. nedskrives med en bestemt diskonteringsrate, der typisk ligger et sted mellem 3 og 10 procent årligt.⁹ Dermed undgår man at indregne de uoverskuelige langsigtede følger, som diskonteringen hurtigt gør ligegyldige.

	Omsættelige goder	Kritiske goder	Unikke goder
Er godet udskifteligt?	Ja, det afgørende er effektivitet og individuelle behov og ønsker, der bl.a. kommer til udtryk i udbud, efterspørgsel, økonomisk værdi etc.	Nej, hverken vi eller kommende generationer kan leve uden godet	Nej, det er moralsk forpligtende og/eller væsentligt for den fælles kulturelle identitet
Hvem identificerer godet og vurderer dets værdi?	Primært de private forbrugere, der optræder på faktiske eller virtuelle markeder	Naturvidenskabelige eksperter – i dialog med det politisk-kulturelle fællesskab	Det politisk-kulturelle fællesskabs repræsentanter – ofte på initiativ eller efter konsultation af kendere
Hvorfor bæredygtighed?	Af hensyn til fremtidige individer (begrundet i distributiv retfærdighed eller velfærdsmaksimering)	Af hensyn til fremtidige individer og/eller bevarelse af fællesskabet og dets værdier	Primært af hensyn til bevarelse/ forøgelse/forbedring af fælles værdier
Kan bæredygtighed operationaliseres med videnskabelig metode?	Kun i princippet – gennem økonomisk kalkule	Kun i princippet – gennem naturvidenskabelig beregning (f.eks. økologisk råderum)	Nej, der kræves fælles beslutning – med indspil fra kendere

Figur 16.4. Tre slags goder i et bæredygtighedsperspektiv. Figuren uddybes i teksten.

I en anden tolkning, den i mine øjne mest plausible af de neutralistiske tolkninger, udlægges bæredygtighedskravet på den måde, at det bør tilstræbes,

⁹ Jf. min *Ethics and Cost-Benefit Analysis*, Research Report 4, Department of Development and Planning, Aalborg University 2006.

at den samlede potentielle nytteværdi (eller det potentielle fremtidige årlige udbytte) af de ressourcer, der efterlades, ikke reduceres. Tab af mulighederne fra én nedslidt ressource må kompenseres gennem etablering af nye muligheder af tilsvarende omfang. Det vil typisk kunne ske gennem teknologiske forbedringer, der giver adgang til nye ressourcer. Hver generation giver ganske vist den verden, de har arvet, videre til næste generation i ændret udgave, men det sker omvendt uden samlet tab. Der vil ikke være det samme tilbage, men dog lige så meget og lige så godt, som det hedder i Lockes berømte forbehold overfor tilegnelse af ejendomsret.¹⁰ Bestræbelsen er at sikre hver generation chancelighed. Om kommende generationer griber chancen, kan ikke garanteres på forhånd.

I en tredje tolkning bør det alene tilstræbes, at fremtidige generationer sikres mod at komme under et vist minimum af velfærdsmuligheder. Sørger de for at reducere befolkningens størrelse, og bruger alle teknologiske muligheder kreativt, kan de vedvarende opnå samme velfærdsniveau som nuværende generationer. Bliver de flere og bruger teknologien mindre fornuftigt, kan mange omvendt forventes at få problemer. Der er ikke noget helligt ved det aktuelle niveau af velstand eller ressourceomsætning, og derfor heller ikke nogen begrundelse for, at netop dette niveau opretholdes.¹¹ Nogle er heldige at blive født på et relativt godt *tidspunkt*, mens andre er heldige at blive født på et godt *sted*. Chanceligheden befinder sig forud for fødslen: enhver fødes uden at vide, hvad man går ind til. Forpligtelsen mellem generationer ligner forpligtelsen på tværs af nationer: ingen er forpligtet til at afgive ressourcer til andre, men har højst en humanitær forpligtelse til at afhjælpe den allerværste nød.

I og med at alle goder kan udskiftes med hinanden, vil bæredygtighed i denne version blot betyde, at man bevarer en gennemsnitlig *mulighed* for (men ingen garanti for) at opretholde det aktuelle eller i det mindste et basalt økonomisk velfærdsniveau for kommende individer. Hvordan kravet mere præcist skal efterleves, er en kompliceret sag, bl.a. fordi mulighederne er direkte forbundet med antallet af fremtidige mennesker. Den diskussion behøver vi dog ikke gå nærmere ind på her. To ting er afgørende i vor sammenhæng. For det første, at alle goder kan udskiftes. Tab af biologisk diversitet kan kompenseres af f.eks. et udbygget vejnet, hvis aktuelle præferencer giver det sidste samme eller højere økonomisk værdi end det første. For det andet, at hensynet alene er relateret til aggregatet af fremtidige individer og knyttet til en neutral udgave af

¹⁰ John Locke: "Second Treatise," in: *Two Treatises of Civil Government*, London: Dent, Everyman's Library 1970; jf. også Finn Arler: "Ethics of Large-Scale Change," in: *Danish Journal of Geography* 106 (2) 2006: pp. 15-28.

¹¹ W. Beckerman: "'Sustainable development': Is it a useful concept?" in: *Environmental Values* 3, 1994: pp. 191-209; samme: "How would you like your 'sustainability,' Sir? Weak or strong? A reply to my critics," in: *Environmental Values* 4, 1995: pp. 169-179; Beckerman & Pasek (2001).

distributiv retfærdighed på tværs af generationer eller alternativt et generelt utilitaristisk krav om velfærdsmaksimering.¹²

Kritiske goder

Er der tale om kritiske goder, kan de ikke vægtes efter aktuel markedsværdi. Værdisættelsen vil være et emne for eksperter, selvom spørgsmål om risikovillighed ikke kan afgøres af eksperter alene. En måde at håndtere spørgsmålet om kritiske goder er ved at beregne økologiske råderum for nuværende og fremtidige generationer.¹³ Kravet er at opretholde det eksisterende råderum eller alternativt fremtidssikre et råderum, der muliggør et basalt velfærdsniveau. For det samme antal mennesker som nu eller for det antal mennesker, befolkningen kan indskrænkes til uden drastiske tiltag. Beregningen af råderummet er dog ingen simpel opgave. Slet ikke på biodiversitetsområdet, hvor der er betydelig uklarhed om, hvor mange arter der kræves for at opretholde nødvendige funktioner.

Usikkerhed vil indgå som en faktor i langsigtede konsekvensvurderinger, og hvis man sigter på at bevare chancelighed eller et minimum af velfærds- eller udviklingsmuligheder for kommende generationer. Der henvises ofte til forsigtighedsprincippet, når spørgsmålet om bevarelse af biologisk diversitet behandles. Problemet er, at de anvendte midler ikke kan bruges på andre formål, der kunne give større sikkerhed på andre fronter. Som vi så i diskussionen af ”Tante Tillies dragkiste-argument” (kapitel 10), vil bevarelse af midler, man muligvis kan få brug for, altid ske på bekostning af andre former for indsats. En fastholdelse af et ufleksibelt forsigtighedsprincip på ét område kan føre til, at uforholdsvis mange midler anvendes til at opnå et beskedent resultat. Forsigtigheds- og proportionalitetsprincipperne er på den måde uløseligt forbundne.

¹² Ud over det tværgenerationelle fordelingsmæssige spørgsmål findes naturligvis også det tværnationale fordelingsproblem, hvem der skal have glæde af udnyttelsen af de biologiske ressourcer. Er det dem, der identificerer organismer som ressourcer (lokale kendere eller eksterne eksperter), eller er det dem, der sætter dem i kommerciel produktion, eller er det den nation, hvorfra organismen oprindeligt stammer? Skal ressourcerne kunne patenteres, eller skal goderne være offentlige (og hvad vil det mere præcist sige)? Selvom disse spørgsmål er vigtige, og optager en betydelig del af Biodiversitets-konventionen, skal jeg ikke behandle dem her.

¹³ R. Weterings & J.B. Opshoor, *The Ecocapacity as a Challenge to Technological Development*, Advisory Council for Research on Nature and Environment, Publikatie RMNO no 74A, Rijswijk 1992; Wuppertal Institute: *Mod et bæredygtigt Europa*, København: NOAH/Friends of the Earth Denmark 1996; Mathis Wackernagel, *How Big is Our Ecological Footprint?* Vancouver 1993; Mathis Wackernagel & William Rees: *Our Ecological Footprint*, Gabriola Island: New Society Publishers 1996. Jf. også hertil Arler (2003); Dutch Scientific Council for Government Policy: *Sustained Risks, a Lasting Phenomenon*, Report to the Government no. 44, The Hague 1995; Niels Christensen & Flemming Møller: *Nationale og internationale miljøindikator-systemer*, Faglig rapport nr. 347, København: DMU 2001, kap. 8.

Fordringen om bæredygtighed kan for kritiske goders vedkommende opfattes neutralistisk som et krav om hensyntagen til fremtidige individer, uanset disses værdier og præferencer. Kravet kan begrundes med brug af den distributive retfærdigheds eller velfærdsmaksimeringens kategorier. I begge tilfælde er det afgørende, at ingen generations muligheder kommer under en vis minimumsgrænse. Enten fordi det er urimeligt, vurderet ud fra en tværgenerationel retfærdighed, baseret på principper, der kan forventes at opnå almen tilslutning på tværs af generationer. Eller fordi forringelsen kan tænkes at begrænse den totale velfærd på længere sigt.

Unikke goder

Når vi taler om unikke goder, forlades neutralismen enedegyldigt, og bæredygtighed bliver et spørgsmål om at sikre goder, der betragtes som bevaringsværdige eller direkte moralsk forpligtende indenfor et værdifællesskab. Spørgsmålet er ikke længere blot, hvordan man sikrer fremtidige generationer rimelige levevilkår og velfærdsmuligheder, uanset hvordan de måtte vælge at leve, men at overdrage goder, som betragtes som særligt væsentlige, til fremtidige generationer. Det er ikke af hensyn til fremtidige generationers subjektive oplevelsesmuligheder, at goderne bevares. Kommende generationer kan tænkes at vende ryggen til dem. Var det alene behagelige oplevelser, man kerede sig om, kunne man blot øge mængden af omsættelige goder og overlade det til fremtidige generationer at surfe på præferencernes bølger. Værdien af de goder, der ønskes bevaret, er ikke en funktion af mængden og intensiteten af de oplevelser, som forbindes med dem. Vi ønsker alene at give det videre, som er *værd* at blive optaget af og at glæde sig over.¹⁴

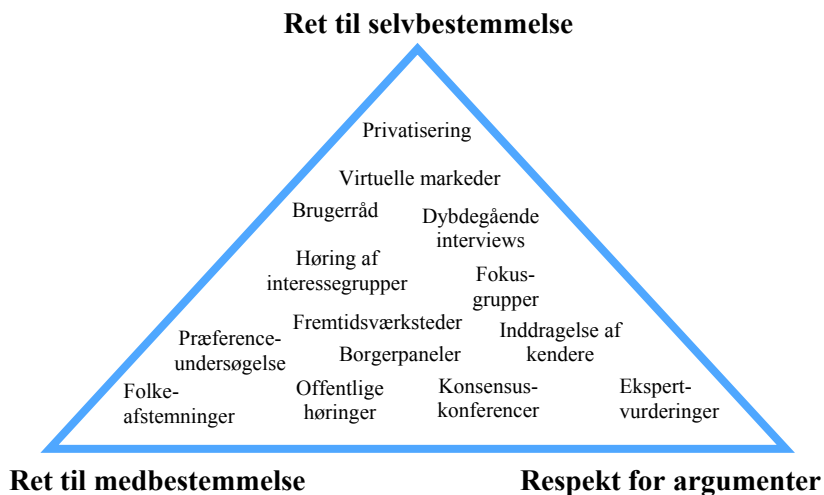
Goderne har selvstændig betydning, som man kan håbe, at fremtidige generationer har forståelse for og lader sig påvirke af. Måske ender de med at forkaste dem, hvis noget nyt og bedre vægtes højere. Bevarelsen af goder, der i dag betragtes som unikke og bevarelsesværdige, måske ligefrem konstitutive for fællesskabets identitet, kan under alle omstændigheder bidrage til at hæve standarden. Unikke goder er forbundet med værdier hinsides nytten. Vi har at gøre med goder, som enten er genstand for interesseløs interesse eller tillægges moralsk forpligtende værdi. Bæredygtighed handler ikke længere om at sikre fremtidige generationer velfærd og optioner, men om at sikre bestemte goder og om at udstrække et værdifællesskab i tid. Ikke et konservativt eller dogmatisk fællesskab, der ukritisk søger at fastholde værdier, der er forbundet med en nagelfast identitet. Der kan lige så vel være tale om et åbent og reflektivt fællesskab, der løbende revurderer betydningen af de unikke goder.¹⁵

¹⁴ Jf. også Sagoff (1988), p. 64.

¹⁵ Jf. også Avner de-Shalit: *Why Posterity Matters*, London & New York: Routledge 1995, chp.1.

Hvordan bliver prioriteringen demokratisk?

Repræsentative organer på statsligt og kommunalt niveau udgør centrale institutioner i et moderne demokrati som det danske. Disse organer er dog langt fra de eneste steder, der træffes beslutninger af væsentlig betydning for den biologiske diversitet. En række beslutninger træffes på overstatligt niveau. Det gælder juridisk forpligtende EU-direktiver, multilaterale konventioner i bl.a. FN-regie samt en række *soft law*-dokumenter med mindre forpligtende hensigtserklæringer. Langt flere beslutninger træffes dog decentralt, af ejendomsbesiddere, producenter og forbrugere, i administrationer, institutioner og organisationer. Samtidig er det oplagt, at selv de dygtigste repræsentanter i demokratiske organer ikke alene kan gennemtænke alle argumenter, have øje for alle relevante synsvinkler, selvstændigt indhente viden om alle potentielle konsekvenser eller kende alle relevante ønsker og behov. Det vil være nødvendigt at støtte sig på viden og argumenter, der er indhentet andetsteds, at indhente oplysninger om borgernes ønsker, behov og opfattelser af centrale politiske emner, samt at overlade mange forhold til decentral beslutning. Spørgsmålet er, hvordan prioriteringer skal foretages, så de finder sted på så demokratisk vis som muligt.

Figur 16.5. En række metoder og procedurer, der kan understøtte det repræsentative demokrati, placeret i forhold til de tre centrale aspekter i demokratiske afgørelser.

I det følgende skal jeg give eksempler på metoder, procedurer og tilgange, der kan tages i anvendelse, afhængig af den tolkning man tager udgangs-

punkt i.¹⁶ Da ikke mindst beslutninger i relation til landskabsudviklingen har stor betydning for udviklingen af den biologiske diversitet, skal jeg koncentrere mig om disse. Jeg har i *Figur 16.5* samlet en række af de muligheder, som står til rådighed i et repræsentativt demokrati, og forsøgt at placere dem i forhold til demokratiets tre hovedaspekter. Det er nogle disse muligheder, jeg i det følgende kort skal gennemgå.

Medbestemmelse: afstemninger og præferenceundersøgelser

I det nederste venstre hjørne af *Figur 16.5* er hovedsigtet at sikre alle borgere ret til medbestemmelse. Den mest konsekvente måde at efterleve kravet vil være at lave folkeafstemninger om betydelige spørgsmål. Da det ikke er realistisk at gennemføre et stort antal afstemninger, må der søges efter alternativer. Et muligt alternativ er at iværksætte præferenceundersøgelser, der viser, hvad et repræsentativt udsnit af borgerne prioriterer. Sådanne undersøgelser medvirker til at gøre naturpolitiske beslutninger mere demokratiske ved at uddybe billedet af, hvordan befolkningen prioriterer landskabselementer som biologisk diversitet. De giver mulighed for at inddrage et kvantitativt omfattende materiale og for at koble præferencer med sociale faktorer som indkomst, erhverv, køn etc., så ingen gruppes ønsker glemmes.

Hvis den ideelle demokratiske naturpolitik tolkes som en aggregering af eksisterende private og subjektive præferencer, vil disse undersøgelser blive tillagt stor betydning. Også uden det subjektivistiske udgangspunkt kan præferenceundersøgelserne have betydning. De kan fungere som udgangspunkt for en dialog, og de kan give vigtige indikationer om opbakning bag en bestemt landskabspolitik. Det kan være svært at aflæse, hvad baggrunden for den registrerede stillingtagen er, men denne viden kan efterfølgende indhentes gennem mere dybdegående interviews af de berørte.

Præferenceundersøgelser lider af nogle svagheder, som gør, at de ikke uden videre kan lægges til grund for politiske beslutninger. For det første har de adspurgte ikke nødvendigvis gjort sig ret mange overvejelser om, hvilke kvaliteter der er værd at opsøge eller bevare. I mange tilfælde har de ikke på forhånd diskuteret ønsker og idealer med andre med indsigter eller synsvinkler, de ikke selv har haft øje for. Den tilvante opfattelse af, hvilke landskabstyper eller -elementer, der har værdi, er ikke blevet udfordret. For det andet registreres ønsker eller præferencer uafhængigt af begrundelser. Spørgsmål er imidlertid, om

---

¹⁶ Jeg har tidligere behandlet disse temaer i "Naturkvalitet og demokrati," in: F. Arler (red.): *Humanøkologi. Miljø, teknologi og samfund*, Aalborg University Press 2002; "A true landscape democracy," in: Sven Arntzen & Emily Brady (eds.): *Humans in the land. The ethics and aesthetics of the cultural landscape*, Oslo: Unipub 2008; "Landskabskvalitet, naturkvalitet og demokrati," in: Michael Rasmussen (red.): *Kunst og naturoplevelse*, Aalborg: Academic Press 2008.

ikke grundlaget for beslutninger bør være vurderinger, der er baseret på velovervejede grunde, snarere end uovervejede og forbigående præferencer. Hvis man antager, at overvejelser og argumenter bør have en væsentlig plads ved tilrettelæggelsen af den fælles naturpolitik, vil præferenceundersøgelser kun blive tildelt en begrænset rolle, f.eks. som indspil til videre dialog.

Medbestemmelsen kan også søges fremmet ad andre kanaler, der er nævnt i *Figur 16.5*, og hvoraf flere fordrer begrundelse og argumentation. For den, der betragter medbestemmelse som demokratiets centrale værdi, og som ikke ser nogen grund til at afkræve begrundelse for stillingtagen, vil det imidlertid være et centralt problem, hvis metoder og strategier, der bevidst sigter mod dialog og brug af argumenter, kommer til at privilegere de mest aktive, velorganiserede og velformulerede grupper i samfundet. Det gælder, uanset om der er tale om offentlige høringer, inddragelse af interessegrupper, oprettelse af fokusgrupper, borgerpaneler eller tilsvarende. Privilegeringen af bestemte grupper er dog ikke kun et problem for den, der tolker medbestemmelse som alles lige ret til indflydelse, uanset hvor velovervejede ønskerne er. Det vil også være problematisk, hvis man generelt antager, at argumenter og legitime velovervejede ønsker ignoreres, når der ikke foretages systematiske undersøgelser blandt dem, der hverken er organiserede eller formulerer sig offentligt. Omvendt har alle en interesse i at få luget uovervejede prioriteringer bort, f.eks. gennem dialogbaserede former for borgerinddragelse, der sigter på fælles læreprocesser. At der er tale om to former for hensyn, der peger i forskellig retning, antyder, at det vil være hensigtsmæssigt ikke at nøjes med en enkelt metode eller procedure.

Selvbestemmelse: privatisering og cost-benefit-analyse

Den mest konsekvente anvendelse af privat selvbestemmelse består i en privatisering af landet og dets kvaliteter. Folk vil kunne købe sig til de goder, de hver især sætter højest. Enten ved selv at købe landområder, ved at betale ejerne for at bevare de ønskede kvaliteter på deres jord, eller ved at købe produkter, der fremmer en bestemt udvikling. Mangler man midler til at sikre ønskede kvaliteter, må man lide afsavn eller arbejde hårdere for at opnå dem. Den økonomiske værdi antages at være placeret netop der, hvor fordele og ulemper balancerer.

Mange goder er dog ikke tilgængelige på markedet. Det gælder bl.a. den biologiske diversitet, der ikke kan købes i supermarkeder og kun i begrænset omfang kan sikres gennem privat opkøb af jord. Mange kan tænkes at ville bidrage med beløb, der til sammen kunne sikre større diversitet. Der er blot ikke noget sted, man kan betale for det. Der er tale om en systematisk markedsfejl, som må kompenseres på anden vis, hvis idealet om privat selvbestemmelse skal opretholdes. Denne kompensation kunne komme i stand gennem en konsekvent

brug af cost-benefit-vurderinger, der inddrager økonomiske værdier, der ikke er synlige på markedet, gennem økonomiske præferenceundersøgelser.¹⁷

Den grundlæggende idé er at undersøge, hvad folk er villige til at betale for et gode, der ikke direkte optræder på markedet. Man kan eksempelvis aflæse på huspriser, hvor meget ekstra folk vil betale for det gode, det er at bo tæt på en skov eller en strand. Man kan også opgøre, hvor meget folk er villige til at betale i transportudgifter og tid (omregnet til tabt arbejdsfortjeneste) for at få adgang til en bestemt type naturområde. Osv. Der er mange muligheder. I tilfælde, hvor betalingsvilligheden ikke kan aflæse direkte, anvendes betalingsvillighedsundersøgelser. Man spørger folk, hvor meget de er villige til at betale, hvis der blev taget entré for at besøge et område, eller hvor meget de vil yde til bevarelse af en truet art. Alternativt kan man spørge, hvor meget folk vil kræve i kompensation, hvis et område, de ofte besøger, bliver omlagt til f.eks. landbrugs- eller industriområde. Disse metoder, som er udviklet fra 1970'erne og frem, er efterhånden velkendte. Økonomer skelner typisk imellem følgende former for værdi, der hver for sig kan prissættes:¹⁸

- *direkte brugsværdi*: værdien af kvaliteter, der kan anvendes til menneskeligt formål,
- *indirekte brugsværdi*: værdien af tjenester, som varetages af økologiske systemer (fotosyntese, rensning, bestøvning, etc.)
- *oplevelsesværdi og rekreativ værdi*: værdien af at opleve et særligt fænomen eller af at opholde og bevæge sig i et område,
- *optionsværdi*: værdien af fremtidige muligheder for enten at anvende eller opleve et gode,
- *testamentarisk værdi*: værdien af at medvirke til at efterlade natur af høj kvalitet til kommende generationer,
- *eksistensværdi*: værdien af at vide, at en bestemt naturtype eller art eksisterer, uanset om man selv kommer til at opleve dem eller ej.

¹⁷ Der findes efterhånden et stort antal introduktioner til cost-benefit-analyse. Nogle af de bedste, jeg er stødt på, er Anthony E. Boardman et al.: *Cost-Benefit Analysis: Concepts and Practise*, Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall 1996; James P. Campen: *Benefit, Cost, and Beyond*, Cambridge, Mass: Ballinger Publishing Company 1986; Møller, Flemming et al.: *Samfundsøkonomisk vurdering af miljøprojekter*, Danmarks Miljøundersøgelser, Miljøstyrelsen, Skov- og Naturstyrelsen, København 2000; Sagoff (1988 og 2004); Frank Ackerman & Lisa Heinzerling: *Priceless. On Knowing the Price of Everything and the Value of Nothing*, New York & London: The New Press 2004. Også det amerikanske budgetkontors vejledninger er nyttige: U.S. Office of Management and Budget (OMB): *Economic Analysis of Federal Regulations Under Executive Order 12866*, January 11, 1996; U.S. Office of Management and Budget (OMB): *Draft 2003 Report to Congress on the Costs and Benefits of Federal Regulations*, February 3, 2003 (www.whitehouse.gov/omb). Yderligere referencer i Arler (2006).

¹⁸ Oversigter over værdisætningsmetoder i bl.a. David Pearce & Dominic Moran, *The Economic Value of Biodiversity*, London: Earthscan 1994, chp. 5; David Pearce, *Environmental values and the natural world*, London: Earthscan 1993, Appendix II; og Det økonomiske Råd (2000).

På den måde kan man i princippet få fastsat en bestemt økonomisk værdi, ikke på de forskellige naturværdier eller -kvaliteter selv, men på den subjektive tilfredsstillelse, det er at opleve dem eller vide, at de findes. Værdisætningen er ikke alene baseret på en i snæver forstand menneskelig udnyttelse. Hvis folk er villige til at betale mere for, at et naturområde udvikler sig uden menneskelig påvirkning, vil man med et økonomisk udgangspunkt vælge denne løsning. Det er den "suveræne forbruger" selv, der afgør, den relative værdi, ikke en "paternalistisk" ekspertgruppe. Det forudsættes ofte direkte eller indirekte, at værdiprægede spørgsmål mindre er præget af argumenter end af subjektive tilbøjeligheder. I så fald bliver denne tilgang er mere demokratisk end tilgange, hvor udvalgte eksperter lige så subjektive holdninger tillægges en central rolle.

De økonomiske præferenceundersøgelser styrke er, at de tvinger folk til at overveje, hvor stor vægt, de tillægger bestemte kvaliteter i sammenligning med andre. Der skal under alle omstændigheder prioriteres mellem alle de mange ønsker, som det enkelte individ og samfundet som helhed rummer. Ikke alle ønsker kan opfyldes, fordi ressourcerne er begrænsede. Det betragtes typisk også som en fordel, at resultatet kan indpasses i økonomiske afvejninger, når alternative anvendelser af et område skal vurderes overfor hinanden, eller når prisen for naturværdier skal sættes i forhold til andre udgifter til f.eks. veje, hospitaler eller uddannelsesinstitutioner. Resultaterne kan inddrages i nationale regnskaber, der derved justeres for forhold af økonomisk betydning, som ikke kan aflæses på eksisterende markeder.

Selvom disse muligheder er tiltrækkende, så er der omvendt mange problemer forbundet med de økonomiske præferenceundersøgelser. Jeg skal nøjes med at nævne nogle få af dem. Det første problem er af praktisk art, men dækker over en principiel vanskelighed. Problemet er, hvordan man mere præcist spørger om værdien af biologisk diversitet. Hvad er det, man skal bede folk om at meddele, hvad de vil betale for? Er det den lokale, nationale eller globale diversitet af arter? Er det diversiteten af hjemmehørende arter eller er det alle arter uanset oprindelse? Er det opretholdelse af et bestemt diversitetsniveau? Er det diversiteten af naturtyper? Det er svært at vælge, og man kan tilmed let komme i den situation, at forskellige værdisætninger kommer i indbyrdes modstrid.¹⁹ Sådanne vanskeligheder peger videre til et andet principielt problem. Mange mennesker har aldrig gjort sig mange tanker om et problem som bevarelse af biologisk diversitet, og har derfor svært ved at forholde sig til det. Alene det at skulle tillægge naturområder, naturtyper eller arter en økonomisk værdi er

---

¹⁹ Jf. bl.a. Peter Diamond & Jerry A. Hausman: "Contingent Valuation: Is Some Number better than No Number?" in: *The Journal of Economic Perspectives* 8 (4), 1994: pp. 45-64.

et stort problem for mange.²⁰ Endnu vanskeligere bliver det naturligvis, hvis man har ringe viden om emnet.

Man kan derfor spørge, om villigheden til at betale ikke først burde måles efter, at folk opnår viden om problemet og haft lejlighed til at debattere det med hinanden og med relevante eksperter. I så fald vil selve undersøgelsen uundgåeligt ændre på det, der undersøges: folks præferencer og betalingsvillighed. Et forhold, der antyder, at vurderingen af den biologiske diversitets betydning måske ikke behøver være så subjektiv endda. Man må derfor i anden runde spørge, om ikke indsigter og argumenter på mere direkte vis burde tillægges større vægt end de ofte uovervejede præferencer, som suveræne forbrugere møder op med.

Økonomiske præferenceundersøgelser forventes at fylde de huller ud, som efterlades af den almindelige markeds mekanisme. De skal kompensere for markedsfejl ved at værdisætte goder, der ikke optræder på markedet, og som de suveræne forbrugere derfor ikke kan tage stilling til. Neoklassiske økonomer antager, at politiske beslutninger bedst foretages med markedet som model. Ligesom markedet automatisk aggregerer private beslutninger, så bør en demokratisk politik tilsvarende aggregerer private præferencer gennem økonomiske kalkuler, der inddrager goder og ondt, som ikke direkte værdisættes på et marked. Den rationelle beslutning antages at være den, der giver det højeste bundlinietal. Det er her, der er størst overensstemmelse med betalingsvilligheden i befolkningen. Mange økonomer vil tilmed hævde – sådan som Det økonomiske Råd har gjort det – at der ikke findes noget alternativ til den økonomiske beregning, når det drejer sig om “at sikre et solidt beslutningsgrundlag til brug for hensigtsmæssige samfundsmæssige prioriteringer.”²¹

De økonomiske præferenceundersøgelser, jeg hidtil har omtalt, knytter udelukkende an til de to første af de tre nævnte dimensioner ved den demokratiske samfundsorganisation. Der foretages ingen opdeling mellem privatpersonen, der alene har øje for egne præferencer, og samfundsborgeren, der har øje for det fælles gode. Det fælles gode defineres som summen af de mange private ønsker, en funktion af alle de suveræne forbrugeres valg. Omkostningen er, at politikens område reduceres til et marked for suveræne forbrugere, hvis mere eller mindre velovervejede private præferencer sammenfattes af økonomiske eksperter. På fælles niveau består rationaliteten alene i at finde frem til de kalkuler, som bedst sikrer, at de politiske valg afspejler folks betalingsvillighed. Det er sagen uvedkommende, om folk har velovervejede præferencer og træffer for-

²⁰ J. Clark, J. Burgess & C.M. Harrison: “‘I struggled with this money business’: respondents’ perspectives on contingent valuation,” in: *Ecological Economics* 33, 2000: pp. 45-62.

²¹ Det økonomiske Råd (2000), p. 107.

nuftige valg, eller om de optræder som det, Amartya Sen har betegnet som ”rationelle idioter,”²² der kun bliver taget alvorligt på grund af deres købekraft.

Der findes dog også en anden type af økonomiske undersøgelser, hvor det ikke er forbrugeren, men borgeren, der står i centrum. Spørgsmålet er ikke, hvad den enkelte som privatforbruger er villig til at betale, men derimod hvor stor værdi, man som borger mener, samfundet bør tillægge et bestemte gode. Denne værdi kan være udtrykt i det beløb, man mener, samfundet bør afsætte til formålet, eller i det beløb man mener, borgerne burde betale i skat af hensyn til godet. Her er det ikke ens eget udbytte af godet, der værdisættes, men derimod den betydning, man vurderer, godet har for samfundet som helhed, og som man er villig til at understøtte. Værdien er mindre afhængig af, om man selv forventer direkte at have glæde af godet. Med denne form for værdisætning undslipper man sammenblandingen af borger og forbruger. Den økonomiske værdisætning forskydes fra selvbestemmelse i retning mod medbestemmelse. Hvis man lægger vægt på, at det sikres, at borgerne træffer beslutning på informeret grundlag, bevæger vi tilmed i retning mod kravet om respekt for argumenter.

Tilbage bliver dog også her spørgsmålet, hvorfor det er så nødvendigt at lade borgerne hæfte en økonomisk værdi på godet. Kravet om økonomisk værdisætning udspringer almindeligvis af en forventning om en rent økonomisk prioritering, sådan som det kendes fra cost-benefit-vurderinger, snarere end af den egentlige politiske prioritering, hvor kvalitative argumenter afvejes i forhold til hinanden. Når folk optræder som borgere, er det ikke længere det eksklusive rum, hvor de subjektive præferencer residerer, man gennem den økonomiske værdisætning bestræber sig på at få indblik i. Det er derimod folks vurdering af offentligt tilgængelige argumenter. Og denne vurdering er netop ikke eksklusiv og subjektiv, men intersubjektiv og diskuterbar. Men hvorfor så ikke blot overlade det til de eksperter og kendere, som kender argumenterne bedst? Lad os se lidt nærmere på den mulighed.

Respekt for argumenter: inddragelse af kendere og eksperter

Hvis vi bevæger os ned i det nederste højre hjørne af *Figur 16.5*, finder vi de tilgange, hvor respekten for argumenter tæller mest. I det mest ekstreme tilfælde, hvor beslutninger helt overlades til eksperter, kan det tilmed tænkes at ske på bekostning af både selv- og medbestemmelsen. Det spørgsmål, man må stille sig, er dels, hvad styrken ved at inddrage eksperter (eller kendere) er, dels hvori begrænsningerne består.

En ekspert er en person med et særligt kendskab til et område. Eksperten har større viden og kan gennemskue forhold, som er lukket land for andre, kan

---

²² Amartya Sen: *On Ethics and Economics*, Oxford: Blackwell 1987, pp. 15ff og 40ff.

identificere genstande, ved hvad man skal kigge efter, kan holde forhold og genstande, som ofte sammenblandes, ude fra hinanden, kender argumenter og ræsonnementer på området, osv. En svampeekspert kan eksempelvis identificere og differentiere de enkelte svampe langt bedre end andre, en vegetationsekspert kan identificere og differentiere vegetationer etc. Har eksperten samtidig udviklet en særlig sans for de genstande eller forhold, han eller hun beskæftiger sig med, vil der tillige være tale om en kender. Kombinationen af ekspert og kender er meget almindelig, da de fleste eksperter på et område bliver optaget af det. Som flueforskeren, der ender med at elske fluer. Det behøver dog næppe altid ende sådan, lige så lidt som en ernæringsekspert behøver ende som mad- eller vinkender. Som vi tidligere bemærkede med Francis Hutcheson (kapitel 13), så behøver de videnskabelige *virtuosi* ikke være engageret på en mere omfattende måde, der indbefatter en æstetisk fornemmelse for genstandens kvaliteter eller en fascination af genstandens virkemåde. De er det dog ofte.

Hvad vinder man ved at inddrage eksperter og kendere? Med eksperten ved sin side får man mulighed for at få testet fordomme og afprøvet kohærensens af sine tolkninger, så man bliver bevidst om, hvad man får med i købet og evt. går glip af, hvis man vælger en bestemt landskabspolitik eller sigter på bestemte landskabskvaliteter. Med kenderen som vejleder får man ud over en bred og ofte velkonsolideret viden tillige en optrænet sans for områders særlige kvaliteter. En viden og en sans der er raffineret gennem både personlig erfaring og diskussion med ligesindede. Kendere af landskaber eller naturområder kan for så vidt sammenlignes med vinkendere, musikkendere, arkitektorkendere etc.²³

Det er især to argumenter, der i reglen anføres mod at lade eksperter og kendere spille en særlig rolle ved identifikationen af landskabs- og naturkvaliteter. Det ene argument er, at vi har at gøre med en illegitim paternalisme, der fratager de myndige privatforbrugere og/eller samfundsborgere deres retmæssige beslutningskompetence. Den enkelte borger eller forbruger kan selv vælge at støtte sig til den ene eller anden, som han eller hun vælger at betragte som kender. Det er ikke et anliggende for samfundet at udpege smagsdommere med særlig status på områder, der er så værdiprægede som spørgsmål om biodiversitet eller naturkvalitet.

Indvendingen kan udspringe af en subjektivistisk værdiopfattelse, der reducerer værdier til subjektive præferencer. Den kan dog også udspringe af den opfattelse, at ingen kan være i en bedre position til at vide, hvad der vil være godt for det enkelte individ end individet selv. Eller alternativt at et liv levet "indefra" er altid at foretrække frem for et liv levet efter vejledninger "ude-

---

²³ Jf. også A Ross Kiestler: "Aesthetics of Biological Diversity," in: *Human Ecology Review* 3 (2), 1996/97.

fra.”²⁴ Staten må forholde sig neutral til forestillinger om det gode, og ikke favorisere bestemte opfattelser ved at understøtte særlige grupper af kendere. Hvis man omvendt betragter det som afgørende, at man kan argumentere for sine beslutninger ved hjælp af grunde, som man forventer at vinde almen tilslutning til, vil man være interesseret i at få afprøvet grundene i dialog med dem, der bedst kan bedømme deres vægt. I så fald vil der være al mulig grund til at sikre eksperter og kendere som dialogpartnere for offentlige beslutningstagere.

Indvendingen mod at engagere kendere skyder dog forbi målet, så længe pointen med at involvere kendere er at forbedre grundlaget for de folkevalgtes beslutninger, og ikke at etablere et alternativt beslutningsforum. I et demokratisk perspektiv må det, som fremhævet i det tredje af de tre aspekter, være væsentligt at få de mest erfarne og bedst opfattende og argumenterendes tolkninger og vurderinger på bordet, så de kan inspirere, måske provokere, men under alle omstændigheder forbedre alle andres stillingtagen.

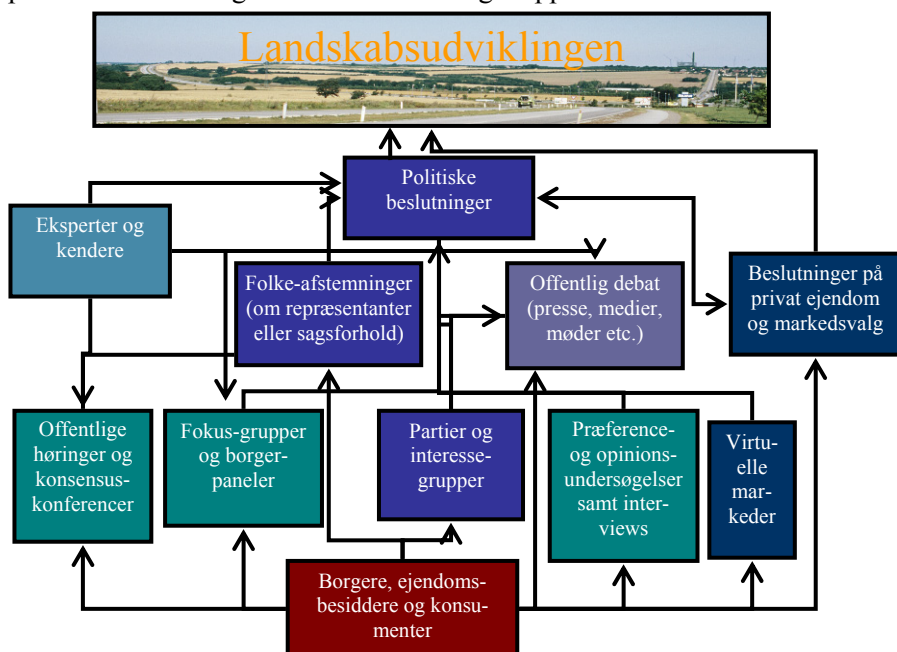
Det andet argument er, at der er så mange slags kendere af landskaber eller naturområder, at det ikke er muligt at udpege en enkelt gruppe frem for andre. Der er både biologer, geologer, æstetikere, historikere osv. med hver deres særlige tilgang til bedømmelsen af kvalitet. Og så er der de mange lokalkendte, der har en særlig viden om, særegne erfaringer med og egenartede fortællinger knyttet til området. I én eller anden udstrækning er vi alle lokale kendere, da vi alle har levet og åndet i det område, vi bebor – og dermed også kan udpege pejlemærker for en enestående livshistorie. Også her er svaret, at kenderne ikke skal erstatte den demokratiske proces, men alene forbedre den ved at bringe velovervejede, erfaringsbaserede vurderinger ind i debatten. Det alternativ, der indirekte opstilles mellem en enkelt korrekt løsning (der ikke kan findes) og en uendelighed af ligemæssigt gode løsninger, er ganske enkelt falskt. Selvom der ikke findes en enkelt korrekt løsning, så vil nogle løsninger stadig være mere velovervejede end andre. Det er et politisk spørgsmål, hvor grænsen mellem det private og det fælles i det enkelte tilfælde skal trækkes. Det samme gælder afgørelsen af, hvor stor betydning de forskellige kenderes vurderinger skal tillægges. At spørgsmålene er politiske, hæver dem imidlertid ikke op over kravet om at give begrundelser, så langt det er muligt.

Som det ses af *Figur 16.5* kan eksperter og kendere inddrages på en række forskellige måder. De kan optræde ved offentlige høringer, som oplægsholdere ved konsensuskonferencer eller som inviterede gæster, der levere indspil til forskellige former for borgerinddragelse i stil med borgerpaneler og fokusgrupper eller lignende. I alle disse tilfælde er deres rolle alene at kvalificere debatten, ikke at sætte sig på den.

²⁴ Jf. f.eks. Will Kymlicka: *Contemporary Political Philosophy*, 2. edition, Oxford University Press 2002, bl.a. pp. 214ff.

Prioritering af biodiversitet: De mange veje

Jeg har i de forudgående afsnit forsøgt at vise, at der findes en række forskellige måder at identificere landskabskvaliteter og naturværdier, herunder biologisk diversitet, som pejlepunkter for en demokratisk landskabspolitik. Valget af tilgang afhænger af, hvordan man tolker demokratiets sigte. Prioriterer man privat selvbestemmelse stærkt, typisk ud fra en forestilling om, at værdispørgsmål rummer et stærkt subjektivt element eller har sekundær betydning i forhold til sikring af individuel autonomi, vil man lægge stor vægt på private råderum og markedsbaserede valg. Er eksisterende markeder ufuldstændige, vil økonomiske præferenceundersøgelser være et naturligt supplement.

Figur 16.6. *Veje eller kanaler, ad hvilke individer kan bevæge sig for at influere på landskabsudviklingen. De er historisk opstået af forskellige grunde, og derfor reguleret af hver sit sæt af spilleregler (som beskrevet i teksten). Den faktiske landskabsudvikling er resultatet af de påvirkninger, som kanaliseres gennem systemet.*

Prioriterer man i stedet individuel medbestemmelse i fælles forhold, med en ligeså stærk betoning af autonome individuelle valg frem for paternalistiske ekspertbeslutninger, vil man lægge stærkere vægt på præferenceundersøgelser – selvom forskerne i kraft af udvælgelsen af spørgsmål, billedmateriale, tolkning etc. uundgåeligt vil få væsentlig indflydelse på undersøgelsernes resultat. De kvantitative præferenceundersøgelser kan afklare, om naturpolitiske beslutnin-

ger er i overensstemmelse med befolkningsflertallets opfattelse. Idealet er at landskabspolitikken tilpasses borgernes individuelle ønsker.

Hvis man endelig lægger størst vægt på det argumentative aspekt og på demokratiets styrke som den organisationsform, der bedst giver plads til rationelle overvejelser gode argumenter og præcise iagttagelser, vil man lægge vægt på at få de mest interessante, skarpsindigste og mest velovervejede synspunkter bragt i spil. Autonomi opnås ikke alene med formel valgfrihed, men indebærer velovervejede og fornuftige afgørelser. Det autonome valg skal ikke blot træffes selvstændigt og uden ydre pres, men tillige på grundlag af kendskab om muligheder og følger. Her vil kendere få tildelt en central placering i beslutningsproceduren, dog således at det forhindres, at en enkelt gruppe tilegner sig uforholdsmæssig stor magt.

Selvom de tre skitserede positioner lægger vægten forskelligt, er de omvendt ikke uforenelige. Der vil uundgåeligt være en vifte af uensartede kvalitetsvurderinger, som der må prioriteres mellem. Denne prioritering kan være vanskelig at gennemføre til bunds alene med argumenters hjælp, eftersom de forskellige aspekter ofte vil være svært sammenlignelige. Derfor kan procedurale afgørelser, herunder simple afstemninger, i en række tilfælde være nødvendige. Der kan heller ikke en gang for alle fastlægges klare grænser mellem fælles anliggender og det, der bedst prioriteres indenfor det individuelle råderum og gennem markedsmekanismerne. Som den amerikanske filosof John Rawls har påpeget, er dømmekraften typisk bebyrdet med så mange overvejelser, når der skal træffes en afgørelse, at der kun i de simpleste forhold kan identificeres et bedste svar.

Rawls fremhæver seks sådanne byrder.²⁵ Det empiriske grundlag kan være sparsomt, konfliktfyldt eller komplekst, kort sagt svært at bedømme. Der kan være velbegrundet uenighed om vægtningen af relevante forholds betydning. Alle begreber er så vage, at de fordrer tolkning i vanskelige spørgsmål. Afvejningen af relevante forhold vil være præget af uensartede individuelle erfaringer og livsforløb. Forskellige normative hensyn kan vægtes uensartet indenfor rimelighedens grænser. Og endelig er enhver bedømmelse i udgangspunktet begrænset af det sæt af værdier, som betragtes som rimelige indenfor en given social sammenhæng. Selvom man betoner det argumentative aspekt stærkt, vil der i reglen være mange rimelige løsninger på et problem, og afgørelsen kan i mange tilfælde bedst foretages med brug af den ene eller anden type procedure.

Det forhold, at der ligger en flerhed af værdier til grund for de demokratiske institutioner, indikerer i sig selv et behov for en tilsvarende flerhed af institutioner og beslutningsveje, når der skal træffes afgørelser af betydning for landskabsudviklingen. Jeg har optegnet nogle af de vigtigste interne nationale

---

²⁵ Rawls (1993), pp. 54ff.

beslutningsveje og institutioner i *Figur 16.6*. Hertil kan så føjes de mellem- og overnationale institutioner og kanaler, der får stigende betydning. Med en sådan flerhed af institutioner, vil en væsentlig del af det, man kunne kalde den landskabspolitiske kamp – og dermed også direkte eller indirekte kampen om den biologiske diversitet – meget naturligt dreje sig om, hvilke institutioner og procedurer, der skal henholdsvis styrkes og svækkes.

Skal den biologiske diversitet opprioriteres af nogle af de grunde, vi har set på i del II, vil det utvivlsomt være vigtigt at styrke institutioner og beslutningsveje, hvor langsigtethed, argumenter og læringsprocesser tillægges en central placering. På de kortsigtede præferencer og omsættelige goders hjemmefelter vil hensynet til biodiversiteten have vanskeligere ved at konkurrere. Men demokratiet fungerer jo under alle omstændigheder også bedst, når argumenter får tillagt hovedrollen.